

محکم و متشابه، ناسخ و منسوخ

بررسی تطبیقی دیدگاه علامه طباطبائی (ره) و سیوطی

نویسنده:

زینب قلیراده

www.ketab.ir

انتشارات رویش بهاری

(rooyeshebahari)

سرشناسه	: قلیزاده، زینب، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: محکم و متشابه، ناسخ و منسوخ: بررسی تطبیقی دیدگاه علامه طباطبائی (ره) و سیوطی /
مشخصات نشر	: کرج: رویش بهاری، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۸ ص: ۵/۱۴ × ۵/۲۱ س.م.
شابک	: ۰ - ۵۱ - ۴۸۷۱ - ۶۲۲ - ۹۷۸.
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: قرآن - متشابهات و محکمت
موضوع	: Qur'an -- Mutashabehat va Muhkamat
موضوع	: قرآن - ناسخ و منسوخ
موضوع	: Qur'an -- Abrogator and abrogated verses
رده‌بندی کنگره	: BP۸۵/۱
رده‌بندی دیوبی	: ۲۹۷/۱۵۵
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۹۸۳۳۰۴۷

محکم و متشابه، ناسخ و منسوخ

عنوان: محکم و متشابه، ناسخ و منسوخ - بررسی تطبیقی دیدگاه علامه طباطبائی (ره) و سیوطی

نویسنده: زینب قلیزاده

طراح جلد: گروه طراحی پلکان

ناشر: رویش بهاری

مدیر تولید: امیر حیدری

شابک: ۰ - ۵۱ - ۴۸۷۱ - ۶۲۲ - ۹۷۸.

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شناسه: ۱۴۷۱

۱۶۰۰۰۰ تومان

نوبت چاپ: اول پاییز ۱۴۰۳

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

تهران، خیابان انقلاب، پلاک ۱۲۷۸، واحد ۹ - تلفن: ۲۶۶۳۱۳۸۷ - همراه: ۰۹۳۹۸۱۰۵۹۹۳

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار.....	۵
مقدمه.....	۷
بخش نخست: مباحث مقدماتی	
مفهوم واژه «محکم».....	۱۲
مفهوم واژه «متشابه».....	۱۴
مفهوم واژه «نسخ».....	۱۹
معرفی علامه طباطبایی (ره) و کتاب «المیزان فی تفسیر القرآن».....	۲۷
معرفی سیوطی و کتاب «الاتقان فی علوم القرآن».....	۳۴
نتیجه.....	۴۰
بخش دوم: بررسی آرای علامه طباطبایی (ره) درباره محکم و متشابه ناسخ و منسوخ	
دیدگاه علامه طباطبایی (ره) درباره محکم و متشابه.....	۴۳
مفهوم «محکم» از منظر علامه طباطبایی (ره).....	۴۳
مفهوم «متشابه» از منظر علامه طباطبایی (ره).....	۴۴
مصادیق آیات متشابه از منظر علامه طباطبایی (ره).....	۴۶
اوصاف الهی.....	۴۷
افعالی الهی.....	۵۴
جبر و اختیار هدایت و ضلالت.....	۵۹

۶۵	منشأ و حکمت متشابهات از منظر علامه طباطبایی (ره)
۶۷	انواع احکام قرآن از دیدگاه علامه طباطبایی (ره)
۶۷	احکام کل قرآن
۶۹	احکام سوره
۶۹	احکام آیات

بخش سوم: آرای علامه طباطبایی (ره) درباره ناسخ و منسوخ

۷۱	مفهوم نسخ از منظر علامه طباطبایی (ره)
۷۵	آیات ناسخ و منسوخ از دیدگاه علامه طباطبایی (ره)
۷۶	نجوا
۷۸	آیه توارث از طریق ایمان
۸۱	آیه امتناع
۸۳	آیه جزای فحشا
۸۸	آیات معاهده
۹۳	آیات صفح و عفو
۱۰۰	نتیجه

بخش چهارم: بررسی آرای سیوطی درباره محکم و متشابه و ناسخ و منسوخ

۱۰۳	آرای سیوطی درباره محکم و متشابه
۱۰۳	مفهوم محکم و متشابه از منظر سیوطی
۱۰۴	معیارهای تأویل آیات متشابه از دیدگاه سیوطی
۱۰۸	انواع آیات متشابه از منظر سیوطی
۱۰۹	مصادیق آیات متشابه از منظر سیوطی
۱۰۹	اوصاف الهی
۱۱۵	افعالی الهی
۱۱۶	حکمت متشابهات از دیدگاه سیوطی
۱۱۸	آرای سیوطی درباره ناسخ و منسوخ
۱۱۸	نسخ از دیدگاه سیوطی
۱۲۲	آیات ناسخ و منسوخ از دیدگاه سیوطی
۱۲۲	آیه نجوا
۱۲۳	آیه عفو و بخشش مشرکان

۱۲۴.....	آیه توارث از طریق ایمان
۱۲۵.....	آیه امتناع
۱۲۶.....	آیه جزای فحشا
۱۲۷.....	آیات معاهده
۱۲۸.....	آیات صفح و عفو
۱۳۱.....	نتیجه
	بخش پنجم: مقایسه آرای علامه طباطبایی (ره) و سیوطی دربارهٔ محکم و متشابه و ناسخ و منسوخ
۱۳۳.....	وجوه اشتراک آرای علامه طباطبایی (ره) و سیوطی
۱۳۳.....	وجوه اشتراک در محکم و متشابه
۱۳۶.....	وجوه اشتراک در ناسخ و منسوخ
۱۴۰.....	وجوه افتراق آرای علامه طباطبایی (ره) و سیوطی
۱۴۰.....	وجوه افتراق در محکم و متشابه
۱۴۸.....	وجوه افتراق در ناسخ و منسوخ
۱۵۲.....	نتیجه
۱۵۲.....	وجوه اشتراک
۱۵۳.....	وجوه افتراق
۱۵۴.....	نتیجه‌گیری
۱۵۵.....	فهرست منابع

پیشگفتار

مقوله «محکم و متشابه» و «ناسخ و منسوخ» از مقولات مهم علوم قرآنی محسوب می‌شود که علامه طباطبایی (ره) از علمای شیعه در کتاب «المیزان فی تفسیر القرآن» و سیوطی از علمای اهل سنت در کتاب «الإتقان فی علوم القرآن» به آن پرداخته‌اند. با توجه به این که در تألیفات موجود، مقایسه تحلیلی بین دیدگاه‌های این دو اندیشمند قرآنی در این زمینه صورت نگرفته است، این کتاب در پاسخ به این سؤال که «آرای علامه طباطبایی (ره) و سیوطی درباره محکم، متشابه، ناسخ و منسوخ چه وجوه اشتراک و افتراقی دارد؟» درصدد تحلیل نظریات این دو است که در نهایت نیز بدین نتیجه دست می‌یابد که علامه طباطبایی (ره) نسبت را در مورد آیات محکم و متشابه پذیرفته است و طبق این مبنا به تفسیر و تبیین آیات پرداخته است. اما سیوطی ضمن پذیرش وجود محکم و متشابه در قرآن، تأویل آیات متشابه را مختص خداوند می‌داند و بدین جهت در بسیاری از مواقع تفسیر او دارای کاستی است. در مورد آیات ناسخ و منسوخ، هر دو مفسر وجود چنین آیاتی را در قرآن پذیرفته و به تبیین نظریات خویش پرداخته‌اند. اما با این تفاوت که علامه تعداد آیات منسوخ را پنج مورد و سیوطی تعداد این آیات را ۲۲ آیه می‌داند.

مقدمه

دانش تفسیر در میان دانش‌های علوم اسلامی از اهمیت بالایی برخوردار است. در این دانش از راه اطلاع‌یافتن بر نزول آیات، شئون و سبب نزول آن‌ها، ترتیب مکی و مدنی و آگاهی بر محکم و متشابه و ناسخ و منسوخ، خاص و عام، مطلق و مقید، مجمل و مفصل، حلال و حرام، وعده و وعید و امرونی، می‌توان مراد آیات قرآن را به دست آورد. به عبارتی، می‌توان تفسیر را آگاهی‌یافتن بر مراد و مقاصد آیات قرآن دانست. تفسیر در میان علوم اسلامی، اولین دانشی بود که در اسلام پا گرفت و مفسران اولین کسانی بودند که در انتقال مفهوم وحی به جوامع اسلامی دست به قلم بردند. آنان با فهم آیات و نگارش تفاسیر مختلف زمینه تبیین قرآن و آیات آن را مسطح‌تر نمودند. با توجه به اهمیت دانش تفسیر دانش گسترده دیگری با نام «علوم قرآنی» برای فراهم آوردن مقدمات فهم قرآن کریم به وجود آمد و مواردی از قبیل محکم و متشابه، ناسخ و منسوخ مورد توجه قرار گرفت به طوری که مفسران در تفاسیر خود نیز به تبیین موضوعات علوم قرآنی پرداختند و دانشمندان اسلامی کتب متعددی در این زمینه تدوین کردند. نقش مباحث علوم قرآنی در تفسیر آیات به حدی بود که مفسران این مباحث را در مقدمه تفاسیر خود منعکس کردند و در آغاز کتب تفسیری و پیش از ورود به تفسیر آیات در قالب چند مقدمه به بررسی اهم مباحث علوم قرآنی اشاره نمودند.

علامه طباطبایی (ره) از مفسران معاصر شیعه در تفسیر ارزشمند المیزان همچون سایر مفسران به مباحث علوم قرآنی توجه نموده و هم در مقدمه تفسیر خود و هم در لابه‌لای تفسیر آیات به تناسب تفسیر آیات مرتبط به مباحث علوم قرآنی توجه نموده و نظر خود را در آن موارد مشخص نموده است. سیوطی از دانشمندان اهل سنت قرن دهم، از دانشمندانی محسوب می‌شود که مباحث علوم قرآنی در قالب تک‌نگاری توجه نموده و کتاب «الاتقان فی علوم القرآن» را تألیف نموده است. گستری مباحث علوم قرآنی در کتاب الاتقان سیوطی

که در حقیقت تکمیل‌کننده کتاب «البرهان فی علوم القرآن» زرکشی بود زمینه‌ساز معرفی دانش علوم قرآنی و پیدایی علوم قرآن در جایگاه دانشی جامع گردید.

با توجه به این که محکم و متشابه و ناسخ و منسوخ از دانش‌های مهم علوم قرآنی محسوب می‌شوند و علامه طباطبایی (ره) در المیزان در موارد متعددی دیدگاه خود را در مورد این علوم معین کرده است و سیوطی در کتاب الاتقان به تفصیل وارد این مباحث گردیده است، بررسی تطبیقی آرای این دو دانشمند بزرگ اسلامی می‌تواند از یک جهت مشترکات و از جهت دیگر وجوه افتراق دیدگاه‌های این دو را آشکار نماید و از طرف دیگر نیز می‌تواند اشتراکات و تمایزات نگرش دو مذهب بزرگ اسلام یعنی تشیع و تسنن را در باب این موضوعات آشکار نماید. بدین سبب در روند نگارش این کتاب سعی بر آن است که آرا و دیدگاه‌های این دو دانشمند و مفسر بزرگ شناسایی و بررسی گردد و وجوه افتراق و اشتراک آن نیز بیان شود.